

УДК 355/359.07/-08

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.25.24>

ІСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИХ КАДРІВ ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ

Фурдик Володимир,*orcid.org/0000-0001-8811-0711*

аспірант

*Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Із проголошенням 24 серпня 1991 року Акта незалежності України «Про створення самостійної української держави – України» одразу постало питання створення власних збройних сил, і наступним кроком Верховної Ради України буда її Постанова «Про військові формування на Україні», в якій відображено створення Міністерства оборони України та Збройних Сил України. Цим було покладено початок підготовки власних військових фахівців для Збройних Сил України.

Деякі військово-навчальні заклади на той момент у нашій державі вже існували, але не було навчального закладу, який би готував військових лікарів для Збройних Сил України.

У статті висвітлено стислий історико-ретроспективний огляд формування військово-медичної освіти та комплексного механізму підготовки офіцерських кадрів, зокрема і керівних кадрів військової медицини в Україні. Проведено історичний аналіз підготовки військових лікарів на території України з 1991 до 2020 рр., висвітлено процеси організації підготовки військових лікарів у незалежній Україні. На основі ретроспективного аналізу створення та розвитку військово-медичної освіти в Україні простежено динаміку змін у підготовці військових медиків для Сил оборони держави. У статті наведені етапи формування військово-медичної освіти та створення відповідних навчальних закладів для їх підготовки. Відображено становлення національної системи медичної освіти та науки у Збройних Силах України. Відображено шлях створення та динаміку розвитку Української військово-медичної академії від Військово-медичного відділу – єдиного вищого військового навчально-го закладу з підготовки та перепідготовки військових лікарів за 14 фаховими спеціальностями.

Орієнтація військового комплексу України на функціональну сумісність із вимогами країн НАТО та реалізація оборонної реформи в Україні спонукає до впровадження нових освітніх програм у підготовку нової формації як військовослужбовців, так і військово-медичних фахівців.

Ключові слова: *підготовка, військова медицина, Українська військово-медична академія, створення.*

Furdyk Volodymyr. Historical and retrospective review of training of military medicine leaders in Ukraine

With the proclamation, on August 24, 1991, of the Act of Independence of Ukraine “On the establishment of an independent Ukrainian state – Ukraine”. Immediately, the issue of creating its own armed forces arises and the next step of the Verkhovna Rada of Ukraine is its Resolution “On Military Formations in Ukraine” which reflects the establishment of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine. This marked the beginning of the training of its own military specialists for the Armed Forces of Ukraine.

At that time, there were already some military educational institutions in our country, but there was no educational institution that would train military doctors for the Armed Forces of Ukraine.

The article highlights a brief historical and retrospective review of the formation of military medical education and a comprehensive mechanism for training officers, including senior military medical personnel in Ukraine. The historical analysis of training of military doctors on the territory of Ukraine from 1991 to 2020 is carried out, the processes of the organization of training of military doctors in independent Ukraine are covered. Based on a retrospective analysis of the creation and development of military medical education in Ukraine, the dynamics of changes in the training of military medics for the State Defense Forces is traced. The article presents the stages of formation of military medical education and the creation of appropriate educational institutions for their preparation. The formation of the national system of medical education and science in the Armed Forces of Ukraine is reflected. The way of creation and dynamics of development of the Ukrainian Military Medical Academy from the Military Medical Department are reflected. The only higher military educational institution for the training and retraining of military doctors in 14 specialties.

The orientation of the military complex of Ukraine on interoperability with the requirements of NATO countries and the implementation of defense reform in Ukraine encourages the introduction of new educational programs in the preparation of a new formation of both servicemen and military medical professionals.

Key words: *training, military medicine, Ukrainian Military Medical Academy, creation.*

Постановка проблеми. *Перебіг військових подій на Сході України зумовлює потребу реформування ЗС України, зокрема у структурно-організаційному питанні, враховуючи стандарти країн НАТО.*

Реформування потребує відповідних змін у межах родів, видів і сил ЗС України. Актуальним це питання є й для військової медицини і її організаційної структури в системі ЗС України, що загострює тему браку професійних кадрів. Ці дві проблеми (структурно-організаційна і кадрова) реформування системи військової медицини, окреслені у Військо-медичній доктрині України, висувують на порядок денний вагомість підготовки її управлінської ланки. У зв'язку із цим існує науковий інтерес щодо історико-ретроспективного огляду системи підготовки офіцерських кадрів, зокрема і керівних кадрів військової медицини в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням наукового дослідження щодо історико-ретроспективного огляду підготовки офіцерських кадрів, зокрема і керівних кадрів військової медицини в Україні, займалися В. Пасько, Я. Радиш, М. Бадюк, Б. Жупан, І. Куковська, Б. Клішевич, Ю. Рум'янцев, І. Гончаренко, О. Власенко, Т. Скибінська, В. Москаленко.

Формулювання цілей статті. У статті автор ставить перед собою завдання здійснити стислий історико-ретроспективного огляд формування комплексного механізму підготовки офіцерських кадрів, зокрема і керівних кадрів військової медицини в Україні.

Виклад основного матеріалу. Із моменту здобуття державної незалежності в Україні почалося формування національної системи військово-медичної освіти. Постало питання, який спеціаліст має працювати у військовій ланці медичної служби. Жодна, що існували на період до 1992 р. в Україні, з медичних спеціальностей за своїми кваліфікаційними характеристиками не відповідала завданням, які ставилися перед військовим лікарем.

Полковник медичної служби Володимир Васильович Пасько ініціював підготовку військових лікарів загальної практики для ЗС України та був першим начальником Української військово-медичної академії.

День 13 січня 1993 р. був знаковим для воєнної медицини незалежної держави Україна. У цей день Генеральний штаб ЗС України затвердив штатний розпис з 13 офіцерів організаційної групи Військово-медичного відділення (ВМВ) при Українському державному медичному університеті ім. О.О. Богомольця. Основні нормативні розробки організаційної групи ВМВ при УДМУ були затверджені Директивою Головного Штабу ЗС України від 15 червня 1993 року № 053 «Про затвердження штату Військово-медичного відділення» і спільним наказом Міністра оборони та Міністра охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 р. № 305/254 «Про створення Військово-медичного відділення при Українському державному медичному університеті та Київському державному інституті удосконалення лікарів» [9].

Полковник медичної служби В.В. Пасько став його керівником. Перший набір із 66 військових лікарів загальної практики за 10 спеціальностями відбувся у Військово-медичному відділенні УДМУ ім. О.О. Богомольця у 1993 р.

На ВМВ були покладені такі основні завдання:

- 1) післядипломна підготовка військових лікарів та провізорів;
- 2) підвищення кваліфікації та перепідготовка військово-медичних кадрів для ЗС України;
- 3) підготовка студентів в УДМУ за програмою офіцерів запасу;
- 4) підвищення кваліфікації викладацького складу військових кафедр вищих медичних навчальних закладів;
- 5) підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;
- 6) організація та проведення фундаментальних, пошукових та прикладних наукових досліджень із актуальних проблем військової медицини і фармації [9].

Підготовка військових лікарів у ВМВ при УДМУ здійснювалася за такими спеціальностями, як: лікувальна справа, медико-профілактична справа, стоматологія, фармація і відповідно до них за 10 спеціалізаціями з терміном підготовки – два роки і три місяці та три роки і три місяці (з 1996 року два-три роки).

На жаль, відсутність законодавчої бази на державному рівні не сприяла можливості здійснити перший випуск лікарів загальної практики. Більш того, не вдалось організувати належним чином навіть сам процес навчання.

Але справа отримала своє продовження. Із січня 1994 р. розпочалося навчання на факультеті перепідготовки та підвищення кваліфікації воєнних медиків Воєнно-медичного відділення. У червні 1995 р. відповідне навчання завершив перший випуск у складі 25 лікарів для ЗС України.

Наступним етапом у розбудові військово-медичної освіти в Україні стало створення 1 травня 1996 р. на базі Військово-медичного відділення Воєнно-медичного інституту УДМУ ім. О.О. Богомольця. У вересні 1996 р. на інститут була покладена функція воєнної і воєнно-медичної підготовки

студентів УДМУ ім. О.О. Богомольця за програмою підготовки офіцерів запасу, а також слухачів Київської медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика.

Поряд із цим Постановою КМ України від 16.10.1995 р. № 820 [1] було створено на базі Воєнно-медичного відділення Воєнно-медичного інституту УДМУ ім. О.О. Богомольця Українську воєнно-медичну академію з підпорядкуванням МО України.

На виконання п. 5 Постанови, реалізації п. 10 рішення колегії МОЗ України від 20.11.1996 року № 14 «Про результати прийому до вищих медичних закладів освіти України в 1996 році» [2] була розроблена Концепція створення факультету підготовки лікарів для ЗС України Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, головною метою якої стало забезпечення введення з 1 вересня 1997 р. підготовки фахівців за спеціальностями професійного спрямування «Медицина» і освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст» у кількості до 100 осіб для подальшого зарахування до ЗС України та інших військових формувань. У розвиток цього рішення і відповідно до Положення «Про державний вищий заклад освіти», затвердженого постановою КМ України від 05.09.1996 року № 1074 [3], та за наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24.04.1997 року № 132 [4] в Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця був створений факультет підготовки військових лікарів для ЗС України. В основу підготовки військових лікарів на факультеті було покладено систему освіти в державних вищих медичних закладах освіти України за спеціальностями «Лікувальна справа», «Медико-профілактична справа» з терміном навчання 6 років та «Стоматологія», «Фармація» з 5-річним терміном навчання [2].

Спільний наказ Міністерства охорони здоров'я України і Міністра оборони України від 08.12.1997 року № 346/450 «Про цільову підготовку лікарів та помічників лікарів для Збройних Сил України у вищих медичних навчальних закладах» [5] визначив систему організації цільової підготовки лікарів для ЗС України на факультеті, яка запроваджена з метою:

1) підготовки фахівців з освітньо-кваліфікаційним рівнем «Спеціаліст» для медичної служби збройних сил та інших військових формувань;

2) забезпечення всебічного та гармонійного розвитку особистості, формування високих моральних, загальнолюдських і військово-професійних якостей, виховання почуття обов'язку та готовності до захисту Батьківщини;

3) проведення військово-патріотичного виховання.

Особливостями діяльності факультету та навчання на ньому студентів є:

1) особливі вимоги до абітурієнтів під час відбору на факультет (стан здоров'я, рівень фізичної підготовленості, професійно-психологічний відбір);

2) особливості навчання студентів факультету (концепція профілізації навчання);

3) особливості розподілу (працевлаштування у системі МОЗ України та можливість вступу до Української військово-медичної академії (УВМА), а для випускників факультету – відмінників навчання – без вступних фахових випробувань [2].

Особи, які зараховуються на цей факультет, утримуються на положенні цивільних студентів і протягом усього терміну навчання вони забезпечуються навчальною літературою і посібниками, житлом та стипендією. Підготовка студентів проводиться за навчальними планами і програмами, які передбачають протягом навчання профілізацію викладання низки дисциплін шляхом розширення обсягу викладання дисциплін військово-медичного спрямування та введення військово-спеціальних елементів до інших дисциплін. Це дозволяє підняти на якісно новий рівень ефективність дипломної підготовки військово-медичних фахівців.

Після успішного завершення навчання на факультеті та отримання диплому випускники факультету 100% отримують первинне офіцерське звання та працевлаштування у системі Міністерства охорони здоров'я України. Окрім цього, випускники факультету, які виявили бажання проходити військову службу на посадах офіцерського складу медичної служби ЗС України, мають можливість вступу до Української військово-медичної академії. З урахуванням реформування та скорочення збройних сил питома вага зарахованих слухачів на навчання в Українській військово-медичній академії з числа випускників факультету складає до 30% [5].

Другий варіант освіти майбутніх військових лікарів – це вступ до медичного університету чи інституту, який знаходяться майже в кожному обласному центрі України. Студенти, пройшовши відповідну військово-медичну підготовку у вузі з послідовним присвоєнням офіцерського звання медичної служби запасу, мають можливість до вступу в УВМА.

Після цього факультету у військову медицину приходить лише 5-6 осіб. Тому планується ввести нові принципи підготовки та укладання контракту. Генерал-майор медичної служби Ігор Хоменко наводив

приклад Німеччини, де юнак чи дівчина, що бажає бути військовим медиком, підписує контракт на 16 років. Саме тому із цього року (2021) абітурієнтам, які успішно складуть вступні екзамени, буде запропоновано підписати контракт на 10 років, після чого вони будуть зараховані до УВМА. Кадровий менеджмент має забезпечити молоді, яка прийшла у війська та прослужила 2-3 роки, перспективу здобути вузький фах за різними напрямками, а не тільки лікаря загальної практики. Крім того, в Академії у 2020 р. збільшили набір майже вдвічі лікарів загальної практики, і держзамовлення з 40 зросло до 80 осіб [6].

Основою наукової складової частини Української військово-медичної академії є Науково-дослідний інститут проблем військової медицини ЗС України, що проводить наукові дослідження.

Функціональними складовими Академії у сфері практичної підготовки слухачів є Головний військовий клінічний госпіталь та інші військово-медичні установи. УВМА поділяється на такі основні учбові підрозділи:

1. Факультет підготовки військових лікарів, в якому навчальний процес забезпечують 11 кафедр (головним завданням якого є підготовка фахівців із присвоєнням їм кваліфікації лікаря-спеціаліста) за 14 спеціальностями:

- Загальна практика – сімейна медицина (для Сухопутних військ);
- Загальна практика – сімейна медицина (для Військово-Повітряних Сил);
- Загальна практика – сімейна медицина (для Військово-Морських Сил);
- Хірургія;
- Анестезіологія та інтенсивна терапія;
- Стоматологія;
- Терапія;
- Неврологія;
- Психофізіологія;
- Інфекційні хвороби;
- Гігієна;
- Епідеміологія;
- Судово-медична експертиза;
- Фармація.

Термін навчання:

- 3 роки (для спеціальностей хірургічного профілю і загальної практики);
- 2 роки (для спеціальностей терапевтичного, медико-профілактичного профілю, стоматології, судово-медичної експертизи і фармації).

Після завершення навчання випускникам присвоюється кваліфікація лікаря-спеціаліста за відповідним фахом. Вони отримують сертифікат на право самостійної лікарської діяльності загальнодержавного зразка і призначаються на відповідні посади в медичних частинах, установах та закладах ЗС України.

2. Факультет перепідготовки та підвищення кваліфікації військових лікарів, діяльність якого здійснюється згідно з вимогами основних нормативно-регламентуючих документів з організації післядипломної освіти медичних (фармацевтичних) фахівців [5].

У липні 1998 р. Державною акредитаційною комісією Міністерства освіти і науки України УВМА присвоєно статус вищого закладу освіти IV рівня акредитації. У жовтні 1998 р. відкрито постійно діючі ад'юнктурі і докторантурі відповідно на 3 і 20 місць. У квітні 1999 р. створена спеціалізована вчена рада із захисту докторських і кандидатських дисертацій із медичних наук. У 1999 р. в УВМА проведено навчання військово-медичних фахівців Воєнних Сил Грузії, а у 2000 р. пройшли навчання військові авіаційні лікарі з Ірану. У 2012 р. відбувся випуск військових лікарів – психофізіологів ЗС Республіки Туркменістан. У 2000 р. УВМА також отримала ліцензію на провадження освітньої діяльності з наданням вищої освіти на рівні кваліфікаційних вимог до спеціаліста та магістра медицини (фармації). Із вересня 2000 р. в Академії запроваджена стовідсоткова підготовка лікарів (провізорів) за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Магістр медицини (фармації)». У листопаді 2004 р. УВМА отримала ліцензію на право провадження освітньої діяльності, пов'язаної з підвищенням кваліфікації медичних фахівців [9].

Управлінці в розвинутих країнах світу – це фахівці з економічною і юридичною освітою – медичні менеджери, а в Україні переважна їх більшість – це фахівці без досвіду і навичок управління, які мають виключно медичну освіту, зокрема і у сфері військової медицини.

Медичні менеджери поділяються на управлінців загальної кваліфікації і на управлінців-спеціалістів. На управлінців загальної кваліфікації покладається відповідальність за загальне управління медичним

закладом, а на управлінців-спеціалістів – ефективне управління специфічними напрямками, такими як: аналіз управлінських рішень та стратегій, зокрема в системі військової медицини, фінансів і складання бюджету, управління людськими ресурсами [7].

З огляду на це потрібно зазначити, що в системі військової медицини існують вагомні особливості щодо підготовки керівних кадрів. Якщо медичну освіту можна отримати у цивільних навчальних закладах, то отримати освіту військового-медичного управління було неможливо до 2012 року.

В Українській військово-медичній академії із цією метою ще у 2012 р. на кафедрі організації медичного забезпечення збройних сил була розпочата підготовка офіцерів військового управління оперативно-тактичного рівня за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Магістр військового управління». Наказом Міністерства освіти і науки України від 24 травня 2019 р. № 724 був затверджений стандарт вищої освіти за спеціальністю 253 «Військове управління» (за видами збройних сил), галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» для другого (магістерського) вищого рівня освіти. В освітній кваліфікації має зазначатись вид або рід ЗС України, у професійній кваліфікації зазначається – «Офіцер оперативного рівня». Офіцери відповідної кваліфікації отримують право на подальше здобуття вищої військової стратегічної освіти [8].

Висновки. Отже, в Україні за 30 років її незалежності відбулося створення та становлення військово-медичної освіти. Упровадження Воєнно-медичної доктрини та оборонної реформи зумовлює подальший розвиток підготовки військових медичних управлінців, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців різних медичних профілів. Це зумовить набуття спроможностей щодо функціональної сумісності із країнами НАТО.

Література:

1. Про створення Української воєнно-медичної академії : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10. 1995 № 380. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP950820.html.
2. Власенко О.М., Скибінська Т.Р., Москаленко В.В. Підготовка лікарів для Збройних сил України. URL : <https://web.archive.org/web/20141208072232/http://www.nmu.edu.ua/e8.php>.
3. Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09. 1996 № 1074. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-%D0%BF#Text>.
4. Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця. Нариси історії ФПЛЗСУ. URL : <http://nmuofficial.com/zagalni-vidomosti/fakultety/pidgotovky-likariv-dlya-zbrojnyh-syl-ukrayiny/narys-istoriyi-fplzsu/>.
5. Військово-медична освіта в Україні. URL : <https://mil.in.ua/uk/vijskovo-medychna-osvita-v-ukrayini/>.
6. Командування медичних сил третє за чисельністю в ЗСУ. Інтерв'ю АрміяFM начальник Головного медичного управління ЗС України генерал-майор медичної служби Ігор Хоменко (5 березня 2020 р.). URL : <http://www.armyfm.com.ua/komanduvannya-medichnih-sil-tretye-za-chiselnistyu-v-zsu/>.
7. Health Care Administrator. Retrieved 11 September 2012. URL : www.mshealthcareers.com/careers.healthcareadmin.htm.
8. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 253 «Військове управління (за видами збройних сил)» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 травня 2019 р. № 724/ Міністерство освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/253-viyskove-upravlinnya-za-vidami-zbrojnykh-sil-magistr.pdf>.
9. Підготовка офіцерів запасу. Історія УВМА. URL : https://drive.google.com/file/d/1ZleZOJ54slUIN87_Xp_NSWpS06SEIqSf/view.